

บทที่ ๔

การประยุกต์ใช้หลักภวนา ๔ ในการพัฒนาบุคลากร ของสำนักทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแพร่

๔.๑ ความหมายและความสำคัญของการประยุกต์ใช้

๔.๑.๑) ความหมายและความสำคัญของการประยุกต์ใช้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “การ” หมายถึง งาน, สิ่งหรือเรื่องที่ทำ, มักใช้เข้าคู่กับคำ “งาน” เช่นการงาน เป็นการเป็นงาน ได้การได้งาน ถ้าอยู่หน้านาม หมายความว่า เรื่อง, หน้าที^๑ ประยุกต์” เป็นกริยา หมายถึง นำความรู้ในวิทยาการต่างๆ มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ เป็นคำวิเศษณ์ หมายถึง ที่นำความรู้มาปรับใช้เป็นประโยชน์ เช่น วิทยาศาสตร์ประยุกต์ จิตวิทยาประยุกต์ คำว่า “ใช้” เป็นคำกริยา หมายถึง บังคับให้ทำ เช่น ใช้งาน, จับจ่าย เช่น ใช้เงิน, เอามาทำให้เกิดประโยชน์ เช่น ใช้เรือ ใช้รถ^๒ เมื่อนำเอาคำว่า “การ” + “ประยุกต์” + “ใช้” มารวมกันเข้าเป็น “การประยุกต์ใช้” จึงหมายถึง การนำความรู้ในวิทยาการต่างๆ มาปรับใช้ให้สอดคล้อง หรือให้เป็นประโยชน์กับงานหรือสิ่งที่ทำ

พจนานุกรม ไทย – ไทย ได้ให้ความหมายของคำว่า “ประยุกต์” คำแปล (สก. ประยุกต์; มค. ปยุตฺต) หมายถึง ก. ปรับใช้ให้เป็นประโยชน์, เทียบคำ (อก. apply)^๓

พจนานุกรม อังกฤษ – ไทย คำว่า “ประยุกต์” ตรงกับคำว่า “Applied” หมายถึง ประยุกต์ได้, ใช้ให้เป็นประโยชน์^๔ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้กล่าวถึงการประยุกต์ หมายถึง การนำ “บางสิ่ง” มาใช้ประโยชน์ โดยปรับใช้อย่างเหมาะสมกับสถานะที่เฉพาะเจาะจง การประยุกต์เป็นวิธีการนำบางสิ่งมาใช้ประโยชน์ “บางสิ่ง” ที่นำมาใช้นั้นอาจเป็นทฤษฎี หลักการ แนวคิด ความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และนำมาใช้ประโยชน์ในภาคปฏิบัติ โดยปรับให้เข้ากับบริบทแวดล้อมที่เป็นอยู่อย่างเหมาะสม^๕ บุคลากรในหน่วยงานทุกหน่วยงาน สามารถนำทฤษฎี หลักการ กฎเกณฑ์ แนวคิด และระเบียบหรือข้อสั่งการของแต่ละหน่วยงาน เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งมาประยุกต์ใช้

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖๔.

^๓ อ้างแล้ว.

^๔ เปลื้อง ณ นคร, พจนานุกรม ไทย-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๐), หน้า ๙๔.

^๕ วิทย์ เทียงบุญธรรม, พจนานุกรม อังกฤษ – ไทย, (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๓๙), หน้า ๔๙.

^๖ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การคิดเชิงประยุกต์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: ชัคเชส มีเดีย, ๒๕๕๔), หน้า ๒.

ในภาคปฏิบัติ เพื่อเกิดความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นมา และทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามแผนงานและโครงการ ช่วยให้สามารถปรับตัวและปรับใช้สิ่งต่างๆ ให้เหมาะสมกับยุคสมัยที่บริบทแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

๔.๑.๒. แนวทางการประยุกต์ใช้

การประยุกต์ใช้เป็นทักษะของกระบวนการคิดในระดับหนึ่ง ที่นำความรู้ ความเข้าใจที่รู้มาจากหนังสือ ตำรา เอกสาร หรือแหล่งความรู้อื่น จดจำและนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาในเรื่องต่างๆ ในสถานการณ์ใหม่ได้อย่างมีเหตุผล เพื่อให้เกิดประโยชน์ ดังนั้น แนวทางการประยุกต์สามารถขยายออกไปเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ได้ ๕ ด้านดังนี้

๑) การประยุกต์เป็นการนำภาคทฤษฎีสู่การปฏิบัติ การประยุกต์เป็นการนำทฤษฎีหลักการ กฎเกณฑ์ แนวคิด เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะในศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ มักมีการประยุกต์ทฤษฎีสู่ภาคปฏิบัติ เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้จริงในการแก้ปัญหา เพราะมีความเป็นรูปธรรมมากกว่า เช่น สาขาภูมิวิทยาประยุกต์ นักภูมิวิทยา หรือนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับแมลง จะประยุกต์เข้าสู่งานที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ เรียกว่า ภูมิวิทยาประยุกต์ โดยศึกษาเกี่ยวกับแมลงที่ทำลาย ข้าวโพด ไม้ประดับ พืชเศรษฐกิจต่างๆ รวมทั้งศึกษาเกี่ยวกับแมลงที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของคนและสัตว์ด้วย เพื่อหาทางใช้ประโยชน์และป้องกันปัญหา การประยุกต์เป็นการนำทฤษฎีมาใช้ในภาคปฏิบัติอย่างเหมาะสมกับบริบท โดยมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมในภาคปฏิบัติทั้งการแก้ปัญหาและการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ

๒) การประยุกต์เป็นการนำความรู้สาขาหนึ่งมาปรับใช้กับอีกสาขาหนึ่ง การประยุกต์เป็นการนำความรู้ในสาขาหนึ่งมาปรับใช้กับอีกสาขาหนึ่ง เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะเจาะจงบางประการ ในสถานการณ์หรือบริบทที่เฉพาะเจาะจง ยกตัวอย่างเช่น ความรู้ในทางคณิตศาสตร์จะถูกนำมาประยุกต์ใช้ในแทบทุกด้านของชีวิตตั้งแต่เรื่องเล็กๆ ไปจนถึงเรื่องใหญ่ในศาสตร์สาขาต่างๆ เช่น การบอกเวลาจากนาฬิกา และการนับเงินทอง เมื่อเราซื้อของจนถึงเรื่องที่มีความซับซ้อน เช่น การกำหนดงบประมาณรายรับ รายจ่ายในครัวเรือน การทำอาหาร การขับรถ การทำสวน และกิจกรรมทั่วไปอีกหลายอย่างต่างต้องใช้การคำนวณทางคณิตศาสตร์ทั้งสิ้น นอกจากนี้คณิตศาสตร์ยังเป็นส่วนหนึ่งของเกม งานอดิเรกและกีฬาประเภทต่างๆ ด้วย

๓) การประยุกต์เป็นการปรับใช้มิใช่การลอกเลียน การประยุกต์เป็นการนำสิ่งหนึ่งหรือแนวคิดหนึ่งมาปรับใช้ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง การประยุกต์จึงแตกต่างการลอกเลียน การลอกเลียนเป็นการนำสิ่งที่อยู่ในบริบทหนึ่งมาใช้ในอีกบริบทหนึ่งทั้งหลักการ วิธีการและรูปแบบ โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสมในบริบทที่แตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น หมู่บ้านจัดสรรที่คัดลอกแบบมาจากยุโรปกลายเป็นบ้านที่ดูงดงามเพียงภายนอก แต่ผู้อาศัยกลับรู้สึกอัดอัด ไม่สบาย เนื่องจากบ้านลักษณะนั้นเป็นแบบบ้านที่เหมาะสมจะปลูกสร้างในเมืองที่มีอากาศหนาว จึงค่อนข้างทึบและไม่จำเป็นต้องมีหน้าต่างจำนวนมากเพื่อรับลม

ส่วนการประยุกต์เป็นการนำเพียง “บางสิ่ง” จากภายนอกมาใช้ประโยชน์ การนำมาใช้จะอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจถึงความแตกต่างกันในบริบทสถานที่ เวลา องค์ประกอบอื่นๆ ดังนั้น จึงมีการปรับให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ยกตัวอย่างการนำรูปแบบบ้านสไตล์ยุโรปมาใช้ในบ้านเรา อาจต้องมีการปรับให้เหมาะสมกับสภาพอากาศและวิถีการใช้ชีวิตของคนไทย การนำสิ่งใดมาใช้

ประโยชน์จึงไม่สามารถลอกเลียนมาทั้งหมดได้ แต่เป็นการนำบางส่วนที่ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทใหม่ การประยุกต์เป็นการปรับให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เฉพาะเจาะจง ส่วนการเลียนแบบจะเป็นการนำมาใช้โดยไม่คำนึงถึงบริบทแวดล้อมอันทำให้อาจไม่เหมาะสม หรือใช้ประโยชน์ไม่ได้จริงตามที่ต้องการ

๔) การประยุกต์นำบางส่วนของบางสิ่งมาใช้ การประยุกต์เป็นการใช้ประโยชน์เพียงบางส่วนของสิ่งนั้น ไม่ใช่การนำทั้งหมดมาใช้ แต่ดึงมาเฉพาะส่วนที่ตอบวัตถุประสงค์ เช่น การประยุกต์อาจเป็นการนำเอา “หลักการ” และ “รูปแบบ” บางส่วนของสิ่งนั้นมาปรับใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทใหม่โดยเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการใช้งาน ให้สอดคล้องกับส่วนประกอบอื่นๆ ในบริบทใหม่ เช่นการนำหลักการ ช่วยชะลอความเร็ว ของร่มชูชีพมาใช้ในการแข่งรถในระยะสั้น เพื่อให้ช่วยชะลอความเร็วของรถลงได้ โดยนำเอารูปแบบและการใช้งานของร่มชูชีพ เช่น การกดปุ่ม เพื่อให้ร่มกางออกมา ลักษณะร่มและเชือกที่ติดคล้ายกัน แต่ที่แตกต่างคือ การเปลี่ยนจากการดึงจากที่สูงเป็นการนำไปใช้ในพื้นราบ และเปลี่ยนจากคนเป็นรถ ทำให้ต้องปรับในเรื่องของความแข็งแรงของเชือกและขนาดผ้าร่มให้เหมาะสมที่จะใช้กับรถ รวมทั้งต้องมีการคำนวณอย่างเฉพาะเจาะจง เพื่อให้การนำมาใช้งานมีประสิทธิภาพสูงสุด

๕) การประยุกต์นำสิ่งหนึ่งมาปรับใช้บทบาทหน้าที่ใหม่ เพื่อเป้าหมายใหม่ สิ่งใดก็ตาม ถ้าเราไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ตามหน้าที่ที่ควรเป็น แต่นำไปใช้ประโยชน์ในวัตถุประสงค์อื่น เรียกว่าการประยุกต์ การประยุกต์อาจทำได้ทั้งสิ่งของและแนวคิด เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและตอบสนองวัตถุประสงค์การใช้งาน เช่น เมื่อเราต้องการเปิดขวด แต่หาที่เปิดขวดไม่พบ เราอาจใช้ที่เปิดประตูเปิดขวดแทน หรือขวดน้ำพลาสติกที่ใช้แล้ว นำมาทำเป็นสิ่งต่างๆ เช่น กระถางต้นไม้ กล่องใส่ทิชชู แจกัน เป็นต้น การประยุกต์ในลักษณะนี้เป็นการเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของสิ่งนั้น ให้ไปทำหน้าที่ใหม่ ในบริบทใหม่ เพื่อวัตถุประสงค์ใหม่^๗

๔.๒ การประยุกต์ใช้หลักภavana ใน ๔ ด้าน

ภavana ๔ เป็นคุณสมบัติที่มีคุณค่าให้แก่บุคคล มากมายมหาศาล พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาตน จึงเชิดชูบุคคลผู้มีการพัฒนาแล้วว่าเป็นบุคคลสูงสุด^๘ เป็นผู้ควรค่าแก่การบูชา^๙ ภavana ๔ คือ การปฏิบัติ ด้านศีล สมาธิ ปัญญาและกาย ดังนั้นเวลามนุษย์มีการกระทำอะไรก็ตามทุกๆ ครั้งก็มักจะมีการปฏิบัติเรื่อง ภavana ๔ เข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อเราทำงานต้องมีสมาธิในการทำงานและเมื่อต้องการแก้ปัญหาที่มีปัญหา รวมถึงร่างกายเข้าไปมีส่วนร่วมทุกครั้ง แต่ถ้าทางปฏิบัติธรรมแล้วก็ต้องมีศีล สมาธิ มีปัญญา และมีกาย ถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ปฏิบัติไม่ได้นั่นเอง^{๑๐} จึงประยุกต์ใช้หลักภavana ๔ ในการพัฒนาบุคลากรของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแพร่ ดังหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์

^๗ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การคิดเชิงประยุกต์, เรื่องเดียวกัน, อ่างแล้ว, หน้า ๑-๑๑.

^๘ ดุรายละเอียดใน ชู.ธ.(ไทย) ๒๕/๓๒๑/๑๓๓.

^๙ ดุรายละเอียดใน อง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๓๖/๕๙.

^{๑๐} อัครนันท์ เจริญกิจจารัตน์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักภavana ๔ ของกองพันทหารช่างที่ ๔ จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ทุกคน ซึ่งมีความจำเป็นจะต้องมีการฝึกฝนตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำรงอยู่ด้วยความไม่ประมาท ไม่เมาในชีวิต เมาในความมั่งมี ความมั่งคั่งในชีวิตและทรัพย์สิน ความมัวเมาในสิ่งนั้นสิ่งนี้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ถาวรแต่ประการใดเลย นอกจากธรรมะที่เป็นยารักษาใจให้พ้นจากความทุกข์ แม้เราจะมีชีวิตเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นกฎธรรมดาของโลก^{๑๑} ชีวิตคนเราทุกวันนี้มีจุดมุ่งหมายของชีวิตคือ ความสุข ความดีงามของชีวิตและความอิสรภาพ มิใช่เป็นการมุ่งเน้นการพัฒนาเพื่อนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แต่เป็นการพัฒนาตนเอง โดยการนำหลักภาวนามาประพฤติปฏิบัติตาม การประยุกต์ใช้หลักภาวนา (กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา) มาพัฒนา ใน ๔ ด้าน ได้แก่

๑) พัฒนาด้านกาย ทำตนให้ถึงพร้อม มุ่งมั่นฝึกตนจนเต็มสุด ภาวะที่ความเป็นคนจะให้ถึงได้ คือ ระลึกอยู่เสมอถึงความจริงแท้แห่งธรรมชาติของมนุษย์ผู้เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึกซึ่งเมื่อฝึกแล้วจะประเสริฐเลิศสูงสุด แล้วตั้งใจฝึกตนจนมองเห็นความยากลำบากอุปสรรคและปัญหาเป็นจุดเวทีที่ทดสอบและพัฒนาสติปัญญาความสามารถ มีจิตสำนึกในการพัฒนาตนยิ่งขึ้นไป จนเต็มแห่งศักยภาพด้วยพัฒนาที่พร้อมทุกด้านทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา^{๑๒} บางคนอยู่ด้วยความประมาท ถึงเวลาเจ็บป่วยป่วยไข้ขึ้นมาแล้วก็จะแก้ไขปัญหามาไม่ได้ เพราะไม่เคยเจริญพระกรรมฐาน (จิตภาวนา) บริหารจิตให้อุดหนุน ไม่เคยบริหารสุขภาพอนามัย (พัฒนากาย) บริหารงานการให้มีประโยชน์ในชีวิตในกิจประจำวัน บางคนประมาท ไม่ได้สร้างความดีไว้ให้แก่ตัวเอง ไร้บุญวาสนา ไม่มีโอกาสที่จะสร้างบุญให้เกิดขึ้นกับตัวเอง ให้เกิดความสุขกายและสบายใจ

๒) พัฒนาด้านสังคม ทำศีลให้ถึงพร้อม มีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต รู้จักระเบียบความเป็นอยู่ กิจกรรม กิจการ และสิ่งแวดล้อมให้อื้อโอกาสแก่การพัฒนาชีวิต อย่างน้อยมีศีลขั้นพื้นฐาน คือมีพฤติกรรมที่ถูกต้องในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ด้วยการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์อย่างเกื้อกูลไม่เบียดเบียนกัน และในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ ด้วยการกินใช้ปัจจัย ๔ ตลอดจนอุปกรณ์เทคโนโลยีทั้งหลาย ในทางที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิต เกื้อหนุน การศึกษา การสร้างสรรค์ และระบบดุลยสัมพันธ์ของธรรมชาติ^{๑๓} ศีลคือการอยู่ร่วมสังคมโดยไม่เบียดเบียนกัน แต่มีชีวิตที่เกื้อกูลกันต่อกัน และมีวินัย จิตที่พัฒนาแล้ว จะไม่ทำให้ใครง่าย เครียดง่าย ช่วยให้มีสุขภาพดี

๓) พัฒนาจิต ทำจิตให้ถึงพร้อม มีจิตใจใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ คือ เป็นผู้มีพลังแห่งความใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ทำ ใฝ่สร้างสรรค์ ใฝ่สัมพันธ์ ใฝ่ความเป็นเลิศ อยากช่วยทำทุกสิ่งทุกคนที่ตนประสบเกี่ยวข้องให้เข้าถึงภาวะที่ดีงาม ไม่หลงติดอยู่แค่คิดจะได้จะเอาและหาความสุขจากการเสพบริโภคที่ทำให้จมอยู่ไถ่วังวนแห่งความมัวเมาและการแย่งชิง แต่รู้จักใช้อินทรีย์ มีตาที่ดู หูที่ฟัง เป็นต้นในการเรียนรู้ หาความสุขจากการศึกษา และมีความสุขจากการทำสิ่งดีงาม ด้วยการใช้สมองและมือในการสร้างสรรค์^{๑๔} ความสุขที่แท้จริง คือการบำเพ็ญจิตภาวนา ให้มันหาเหตุผล บริหารให้จิตใจมันเข้มแข็งอดทน จะรู้ได้เลยว่า ของอันใดจะดีชั่ว ควรจะแก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเป็นประการใด

^{๑๑} พระธรรมโกศาจารย์, ธรรมะกับชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๘-๙.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมานุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์ Awakebook, ๒๕๕๕), หน้า ๒๗.

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมานุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, หน้า ๒๖.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖-๒๗.

เราก็จะได้มาปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น อันนี้เป็นหลักอันหนึ่งในภาคปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เป็นการพิสูจน์ตัวเองได้ชัดเจนสามารถจะพิสูจน์คนอื่นได้ชัดเจนดี อย่างนี้เป็นต้น^{๑๕}

๔) พัฒนาด้านปัญญา ทำปัญญาให้ถึงพร้อม ถือเหตุปัจจัยมองอะไรๆตามเหตุและผล คือ ตั้งอยู่ในหลักความคิดความเชื่อถือที่ต้งามมีเหตุผล อย่างน้อยถือหลักเหตุปัจจัย ที่จะนำไปสู่การพิจารณาไตร่ตรองสืบสวนค้นคว้าเป็นทางเจริญปัญญา และเชื่อการกระทำว่าเป็นอำนาจใหญ่สุดที่บันดาลชะตากรรม กับทั้งมีพฤติกรรมและจิตใจที่อยู่ในอำนาจเหตุผล แม้จะฝืนทำให้สำเร็จและต้งามสูงสุด ก็รู้เท่าทันความเป็นไปได้อยู่ในขอบเขตของเหตุปัจจัยที่มีและที่ท่า ถึงสำเร็จก็ไม่หลงลอยถึงพลาดก็ไม่ห้อยงง ดำรงจิตผ่องใสเป็นอิสระได้ ไม่ว่าวามโวยวายเอาแต่ใจตน ตลอดจนไม่ปล่อยตัวเลื่อนไหลไปตามกระแสความตื่นข่าวและค่านิยม^{๑๖} จิตที่พัฒนาแล้ว ทำให้มีสมาธิ ใจไม่ว้าวุ่นสับสน ก็เป็นฐานให้แก่การพัฒนาปัญญา จิตใจเป็นอิสระด้วยปัญญาที่รู้ความจริง รู้แจ้งสังขารหรือรู้เท่าทันโลกและชีวิต ก็จะไม่ตกเป็นทาสของสิ่งทั้งหลาย ไม่หวั่นไหวตามความเป็นภายนอก ปัญญากำจัดเหตุปัจจัยแห่งความติดข้องของจิตหมดสิ้นไปแล้ว

๔.๓ การประยุกต์ใช้หลักภาวนาใน ๔ ด้าน จากข้อมูลการสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ บุคลากรของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแพร่ ที่มี การประยุกต์ใช้หลักภาวนา ๔ ในการพัฒนาตนเองทั้ง ๔ ด้าน เพื่อการปฏิบัติงานในหน้าที่ จำนวน ๒๐ ท่าน ขอยกตัวอย่างข้าราชการที่มีการนำหลักภาวนา ๔ มาใช้ในการพัฒนาทางด้านกาย ด้านสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา อันจะส่งผลต่อการพัฒนางาน การปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไป ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในบทที่ ๒ ว่า ”ภาวนา” หรือการพัฒนา หมายถึง การทำให้มี การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ การฝึกอบรม การพัฒนาเพื่อทำสิ่งที่ดียิ่งไม่มีให้มีขึ้น โดยมีความหมายครอบคลุมถึงการปฏิบัติตนทั้งหมดที่เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณธรรมภายในตนเป็นอันว่าหลักภาวนา นิยมใช้ในเวลาวัดหรือแสดงผล แต่ในการฝึกศึกษาหรือตัวกระบวนการฝึกฝนบุคคล รูปศัพท์ที่พบ จึงมักเป็นคำแสดงคุณสมบัติตัวบุคคล คือแทนที่จะเป็น ภาวนา ๔ (กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา) ก็เปลี่ยนเป็น ภาวิต ๔ คือ

๑. ภาวิตกาย มีกายที่พัฒนาแล้ว (= มีกายภาวนา) มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูลและได้ผลดี เริ่มแต่รู้จักใช้อินทรีย์ เช่น ตา หู จมูก ฟัง เป็นต้น อย่างมีสติ ดูเป็น ฟังเป็น ให้ได้ปัญญา บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ตลอดจนเทคโนโลยีอย่างฉลาดได้ผลตรงเต็มตามคุณค่า

๒. ภาวิตศีล มีศีลที่พัฒนาแล้ว (= มีศีลภาวนา) คือ มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแหวรภัย ตั้งอยู่ในวินัยและมีอาชีวะที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุข

^{๑๕} พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อดิ่ง ฐิตธัมโม), *กรรมฐานบริหารจิต ความเจริญของชีวิตเกิดจากจิตที่ผ่องใส*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๑๖} อ่างแล้ว.

๓. ภาวจิต มีจิตที่พัฒนาแล้ว (= มีจิตภาวนา) คือ มีจิตใจที่ฝึกอบรมดีแล้วสมบูรณ์ ด้วยคุณภาพจิต คือ ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น มีเมตตา กรุณา เอื้ออารี มีมุทิตา มีความเคารพ อ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู เป็นต้น สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือ มีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง มีความเพียร พยายาม กล้าหาญ อดทน รับผิดชอบ มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น สมบูรณ์ด้วยสุขภาพจิต คือ มีจิตใจ ที่ร่าเริง เบิกบาน สดชื่น เอิบอิ่ม ผ่องใส และสงบเป็นสุข

๔. ภาวปัญญา มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว (= มีปัญญาภาวนา) คือ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุ ปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงหรือตามที่มันเป็น ปราศจากอคติและแรงจูงใจแอบแฝง เป็นผู้ ที่กิเลสครอบงำบัญชาไม่ได้ เป็นอยู่ด้วยปัญญารู้เท่าทันโลกและชีวิตเป็นอิสระไร้ทุกข์ ผู้มีภาวนาครบ ทั้ง ๔ อย่างเป็นภาวจิตทั้ง ๔ ด้านนี้แล้ว โดยสมบูรณ์เรียกว่า “ภาวจิตตะ” แปลว่าผู้ได้พัฒนาตนแล้ว ได้แก่พระอรหันต์^{๑๗}

๔.๓.๑ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์การประยุกต์ใช้หลักภาวนาเพื่อพัฒนาด้านกาย

สัมภาษณ์คุณมยุรี ผลดีประสิทธิ์ นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ ผู้อำนวยการ ส่วนสิ่งแวดล้อม ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาด้าน กายเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

จากการที่ได้นำหลักภาวนาเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านกายนั้น ทำให้ปฏิบัติอยู่ด้วยความไม่ประมาท รู้จักสำรวจระมัดระวังในการประพฤติปฏิบัติทางกาย โดยไม่ไป เบียดเบียนใคร ไม่ทำร้ายใคร รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีเมตตาต่อกัน ช่วยในสิ่งที่ควรช่วย ทำในสิ่งที่ ควรทำ ไม่นิ่งเฉย โดยให้ความสำคัญกับทุกคนที่ทำงานร่วมกัน และผู้ได้บังคับบัญชาทุกคน โดยให้ ความสำคัญกับทุกคนที่มาติดต่อประสานงานไม่ว่าใคร โดยเป็นธุระให้ความช่วยเหลือเท่าที่จะสามารถ จะพึงกระทำได้ นอกจากจะช่วยให้เกิดความสุขในด้านจิตใจแล้ว ยังทำให้ไม่เครียด ทำให้รู้จักผู้คน มากยิ่งขึ้น ในส่วนของปัญหาและอุปสรรค ในการทำงานไม่มี เพราะตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท มี ความสุขในการทำงาน ครอบครัวมีความสุข คือมีความสุขทั้งกายและใจ^{๑๘}

สัมภาษณ์คุณอรุณ ยิ่งยวด เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรน้ำ ได้ให้สัมภาษณ์ ถึงการที่นำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาด้านกาย เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

จากการที่นำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนากาย นั้นนับว่ามีประโยชน์สูงสุด ในการมีส่วนช่วยในการพัฒนางานที่รับผิดชอบ และสามารถทำให้ทั้งงานที่รับผิดชอบและงานใน ส่วนรวมมีความเจริญก้าวหน้า เพราะทำให้มีความกระตือรือร้นในการทำงาน ขวนขวายในภาระหน้าที่ ที่รับผิดชอบ นอกจากจะชวนช่วยในงานที่รับผิดชอบแล้ว ยังมีเวลาช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนร่วมงาน ผู้ได้บังคับบัญชา และช่วยเหลือประชาชนที่มาติดต่อกับงาน ด้วยการรับเป็นธุระในการติดต่อ ประสานงานให้ ทำให้ผู้มาติดต่อกับงานมีความสุข และแสดงออกถึงความพึงพอใจ การที่เรารู้จักนำหลัก

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ. ปยุตฺโต), “พุทธธรรม (ฉบับเดิม)”, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินเตอร์ แมส โปรดัคส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๒.

^{๑๘} สัมภาษณ์ คุณมยุรี ผลดีประสิทธิ์, นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ, ผู้อำนวยการ ส่วนสิ่งแวดล้อม, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๘.

กายภาวนามาปฏิบัติทำให้เรามีความสุขในการทำงาน และมีความสุขในการช่วยเหลือผู้อื่นในการทำงาน ช่วยปลูกจิตสำนึกให้มีความรับผิดชอบในการทำงาน และรู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น

ในส่วนปัญหาและอุปสรรคก็มีบ้างเป็นธรรมดาของการทำงาน หากจะบอกว่าไม่มีปัญหาและอุปสรรคเลยคงเป็นไปได้ยาก เมื่อก่อนอาจจะมีปัญหาและอุปสรรคในการทำงานบ้าง ซึ่งเป็นปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ ต่อเมื่อนำหลักภาวนามาปฏิบัติเพื่อพัฒนากายแล้วสามารถขจัดปัญหาและอุปสรรคให้หมดไปได้ มีความรับผิดชอบในการทำงานมากยิ่งขึ้น มีความอดทนมากยิ่งขึ้น ขยันในการทำงานมากยิ่งขึ้นช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกัน และกันมากยิ่งขึ้น มีความรักความเอื้ออาทรซึ่งกันและกันในหน่วยงานมากยิ่งขึ้น (เคยเจริญพระกรรมฐาน)^{๑๙}

สัมภาษณ์คุณประเทือง มะลิ เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรธรรมชาติ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการนำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านกาย เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๕๘ ดังนี้

จากการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนากาย ทำให้รู้จักใช้อินทรีย์ทั้ง ๖ ในทางที่ถูกที่ควร ดูโทรทัศน์ เพื่อการบันเทิง และข่าวสารความรู้ ฟังแต่สิ่งที่มีประโยชน์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในข้อดีที่เหมาะสม รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย ออกกำลังกายสม่ำเสมอ ทำจิตใจให้เบิกบาน พบปะเพื่อนฝูง พูดคุยในสิ่งที่ เป็นมงคล กับผู้ได้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน ทำให้การทำงานและการติดต่อประสานงานราบรื่น เป็นไปด้วยดี

ปัญหาและอุปสรรค ก็มีบ้างเพราะโลกปัจจุบัน เป็นโลก ไอที มีความเจริญด้านวัตถุอย่างรวดเร็ว ย่อมส่งผลต่ออินทรีย์ ๖ ได้ง่ายวิธีแก้ปัญหาคือ ต้องมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ อดทน อดกลั้น ข่มจิตให้ปฏิบัติ แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ไม่ลุ่มหลง มอมเมาไปกับสิ่งยั่วยวน จากภายนอก เลือกรับบริโภค แต่สิ่งที่ดีที่งามที่เหมาะสม และควรค่าแก่ทางกายภาวนา^{๒๐}

สัมภาษณ์คุณเฉลิมพล กันทาเดช เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการนำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านกาย เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

จากการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนากายนั้น ทำให้มีความรู้สึกรับผิดชอบต่องานในหน้าที่มากยิ่งขึ้น มีความสนใจงานมากยิ่งขึ้น มีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อเพื่อนร่วมงาน และต่อสังคมมากยิ่งขึ้น สร้างสัมพันธภาพในการทำงานร่วมกันกับเพื่อนร่วมงานได้ดียิ่งขึ้น ไม่ปล่อยงานค้างค้ำ ช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน และผู้มาติดต่องาน ทำให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

การเจริญสมณะภาวนา คือ เจริญสติ การเดินยืน นั่ง นอน กินดื่ม ทำ พูด คิด ให้เกิดสติ เกิดสงบทางกาย มีกิจกรรมทางกาย ให้เป็นปกติ จะนำกาย สงบ กายวิเวก เมื่อกายได้รับการเจริญกายภาวนา เจริญแล้วย่อมทำให้กายเกิดการ พัฒนาด้านร่างกาย ไปสู่สังคม จิตใจที่ดี มีปัญญา มีปัญญาสามารถควบคุมกายให้สงบได้

^{๑๙} สัมภาษณ์ คุณอรุณ ยิ่งยวด, เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส, ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรน้ำ, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๒๐} สัมภาษณ์ คุณประเทือง มะลิ, เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส, ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากร, ๑๓ มกราคม ๒๕๕๘.

ปัญหาและอุปสรรคของการเจริญภาวนา เกิดจากการไม่มีเวลา การแก้ไขปัญหาคือ รู้จักแบ่งเวลา งานใดควรทำก่อนทำหลัง บริหารเวลาไม่ค่อยเป็น เกิดจากความเกียจคร้าน ถูกนิเวศน์ครอบงำ ต้องแก้ด้วยความเพียร จึงจะแก้ไขได้ ต้องอาศัยความขยันทางกาย ภาวนา รู้การบริหารร่างกายให้เหมาะสม^{๒๑}

สัมภาษณ์คุณสุริยันต์ ยอดนิล นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการนำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านกาย เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘ ดังนี้

จากการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติทางกาย ตามหลักกายภาวนา ได้ด้วยการพิจารณา ในหลัก สุ จิ ปุ ริ คือสุ สุตตะ แปลว่า ฟัง ฟังแล้วจับประเด็น ได้ทำให้เกิดความรู้ จิตตะ แปลว่า การคิด นำเรื่องราวที่ได้ฟัง ได้เห็นมาคิด ทำให้เกิดการพัฒนาในการทำงาน ปุ ปุจฉา แปลว่า การเขียน สามารถเขียน อธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจได้ เกี่ยวกับงานในหน้าที่หรืองานที่ได้รับมอบหมายได้

-ปัญหาและอุปสรรค ควบคุมกิเลสไม่ได้ ทำให้เกิดความอยาก (ตัณหา) การแก้ไข ปัญหาและอุปสรรค ต้องระงับยับยั้งความอยาก ปล่องวางและพยายามกำจัดกิเลส^{๒๒}

สัมภาษณ์คุณจันทร์เพ็ญ หงษ์สืบสาม นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการ ได้ให้สัมภาษณ์ ถึงการนำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านกาย เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๘ ดังนี้

โดยการออกกำลังกาย ทำให้ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรคภัยมาเบียดเบียน มีสุขภาพดี ทำให้รู้สึกสดชื่นเบิกบาน ไปทำงานด้วยความรู้สึก ที่อยากไปพบปะเพื่อนร่วมงาน ได้ทักทายกัน หรือแสดงความเคารพด้วยยกมือไหว้ การกล่าวคำทักทายด้วยการพูดคำว่า สวัสดีพูดแสดงความชื่นชม เมื่อเขาทำงานได้ประสบผลสำเร็จ พูดให้กำลังใจแก่ผู้ร่วมงาน แต่งกายสุภาพเรียบร้อย สถานที่มีความสะอาด เรียบร้อย ปลอดภัย มีสภาพแวดล้อมที่ดีทำงานด้วยความสุจริต โปร่งใส ตรวจสอบได้

ส่วนปัญหาและอุปสรรค ก็มีบ้างเป็นเรื่องธรรมดา นานๆก็ทำให้รู้สึกปวดเมื่อย เพราะงานที่ทำล้นมือ บุคลากรมีไม่เพียงพอ จึงได้นำหลักภาวนา ๔ มาปฏิบัติเพื่อพัฒนากายแล้ว โดยการลุก เดิน ไปมายืดเส้นยืดสาย ไม่ได้หมกมุ่นอยู่ที่เดิม ทำจิตให้สบาย ก็สามารถทำให้เราหายปวดเมื่อยได้^{๒๓}

สัมภาษณ์คุณกิตติพงษ์ วรรณา เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการนำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านกาย เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๕๘ ดังนี้

-การปฏิบัติทางกายตามหลักภาวนา ของข้าพเจ้า ใช้สติ เป็นธรรมะมีอุปการะมาก สติทำให้ตื่นตัวอยู่เสมอ ความระลึกได้ ความไม่เผลอ คมจิตไว้ในกิจ ทำให้เราสามารถควบคุมอินทรีย์ทั้ง ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และการที่เราจะพัฒนาทุกด้านทั้งด้านร่างกาย สังคม จิตใจ และปัญญา ก็ใช้วิธีการเจริญวิปัสสนา ควบคู่กับการใช้สติ ไตร่ตรอง ก็จะประสบความสำเร็จ

^{๒๑} สัมภาษณ์ คุณเฉลิมพล กันทาเดช, เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน, ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๒๒} สัมภาษณ์ คุณสุริยันต์ ยอดนิล, นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๒๓} สัมภาษณ์ คุณจันทร์เพ็ญ หงษ์สืบสาม, นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการ, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๘.

-ปัญหา บุคลากรในสำนักงาน สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดแพร่ ยังขาดสติ สัมปชัญญะ ในการทำงาน ต่างคนต่างทำ เพื่อให้งานสำเร็จ แต่ไม่เคยใช้สติในการไตร่ตรอง ว่างานจะออกมาอย่างไร และอีกประการหนึ่ง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรืออินทรีย์ทั้ง ๖ ถูกปิดกั้นมาตลอด ขาดการพัฒนา^{๒๔}

สัมภาษณ์คุณธเนศ ปัญญาสาร เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการนำหลักภavana ๔ มาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านกาย เมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๘ ดังนี้

โดยการรักษากายให้มีสุขภาพ แข็งแรง ไร้โรค มีสุขภาพที่ดี และมีการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ อย่างถูกต้องดีงาม ในทางที่เป็นคุณประโยชน์ เช่น สัมพันธ์กับอาหาร โดยการกินเพื่อช่วยให้ร่างกายมีกำลัง มีสุขภาพดี ไม่ใช่เพื่อบ่มุขความอร่อย ฟุ่มเฟือยหรือค่านิยมที่ผิด สัมพันธ์กับสื่อต่างๆ ในทางที่สร้างสรรค์ถูกต้อง มิใช่เพื่อบ่มุขในทางที่ผิด การทำงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

-ปัญหาและอุปสรรค ปัจจุบันสิ่งยั่วยวนอันให้เกิดกิเลสที่สามารถรับรู้ สัมผัสได้ทางอินทรีย์ ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก กาย ใจ มีหลากหลายรูปแบบ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการประพฤติปฏิบัติดีทางกาย แนวทางแก้ไขปัญหา ต้องรู้จักว่าสิ่งไหนดี และสิ่งไหนเป็นสิ่งที่ไม่ดี ต้องรู้จักแยกแยะว่าสมควรรับหรือไม่รับ โดยการเอาธรรมะ ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ตลอดจนกฎหมาย มาเป็นเครื่องมือช่วยในการคิดพิจารณา ว่าสมควรเอามาเป็นแบบประพฤตินั้น แนวคิดหรือหลักสัจธรรมประจำตัวหรือไม่^{๒๕}

สัมภาษณ์คุณสาวตรี รอดสี เจ้าพนักงานการเงินและบัญชีปฏิบัติงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการนำหลักภavana ๔ มาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านกาย เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๘ ดังนี้

การออกกำลังกาย “โยคะ” สร้างสุขภาพที่แข็งแรง เป็นการปฏิบัติทางกาย ตามหลักภavana เป็นการกระตุ้นร่างกาย เกิดความยืดหยุ่น เส้นเอ็นกระดูก กล้ามเนื้อแข็งแรง ทำให้เรามีความสุข จิตใจมีความรู้สึกผ่อนคลาย เป็นการทำให้สมาธิทำให้จิตใจเราสงบ เกิดปัญญา สามารถพิจารณา ตัดสินใจอะไรได้ ที่ถูกต้อง ส่งผลต่อการพัฒนางาน องค์กรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

- ความขี้เกียจ เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการจะพัฒนาในด้านร่างกาย เมื่อใจมีความขี้เกียจการจะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดย่อมจะไม่ประสบความสำเร็จ ตามเวลา เนื่องจากมีการใช้เวลาที่ไม่เป็นระบบ จึงทำให้มีเวลาในการพัฒนาร่างกายน้อย ส่งผลเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของร่างกายเชิงซ้ำปวดเมื่อยตามร่างกาย ทำให้ความพร้อมในการทำงานมีน้อยลง ประสิทธิภาพในการทำงานน้อยลงด้วย วิธีแก้ไขปัญหา วางแผนใช้ชีวิตประจำวัน จัดทำตารางเวลา ทำกิจกรรมรอบสัปดาห์ และต้องมีความเพียรในการปฏิบัติตนอยู่เสมอ^{๒๖}

สัมภาษณ์คุณสมเกียรติ พรหมปัญญา เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการนำหลักภavana ๔ มาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านกาย วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๘ ดังนี้

-ตามหลักภavana ๔ ได้ปฏิบัติอยู่เป็นประจำแล้ว แต่ละคนมีความรู้สึกนึกคิด มุมมองไม่เหมือนกัน บ้างเห็นแก่ตัว บ้างอิจฉา เป็นคนมองโลกในแง่ดี อยู่ที่มีการสัมผัส จากโสตประสาท

^{๒๔} สัมภาษณ์ คุณกิตติพงษ์ วรรณ, เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๒๕} สัมภาษณ์ คุณธเนศ ปัญญาสาร, เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน, ๑๓ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๒๖} สัมภาษณ์ คุณสาวตรี รอดสี, เจ้าพนักงานการเงินและบัญชีปฏิบัติงาน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๘.

ตอบสนองออกไปตามที่ได้รับรู้ ได้เห็น ได้กลิ่น ต้องทำให้หนึ่ง พิจารณาแต่ละครั้งให้รอบคอบ ก็จะเกิดปัญญาทำในสิ่งที่ถูกต้อง ปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง หันกำหนดเวลา เพราะเลือกแต่สิ่งที่ดีๆเข้ามาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่หน่วยงาน

-ปัญหาและอุปสรรค ก่อนอื่นต้องเริ่มจากผู้นำองค์กรก่อน รูป รส กลิ่น เสียง การสัมผัส ด้วยกายใจ ทุกวันนี้ การทำงานของ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแพร่ อาจจะมีหลายรูปแบบ ต่างคนต่างไป^{๒๗}

สรุป บุคลากรของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแพร่ ที่ได้นำหลักภavana ๔ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาด้านกาย พอสรุปได้ดังนี้

บุคลากรส่วนมาก มีการสำรวมกาย วาจาให้เป็นปกติ ด้วยวิธีปฏิบัติตามศีล ๕ ไม่ทำร้ายกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ไม่นินทาว่าร้ายต่อกัน มีความซื่อสัตย์ต่อกัน ไม่เสพสิ่งที่ไม่ดี รับแต่สิ่งที่ดีๆเข้ามา มีความช่วยเหลือช่วยเกื้อกูลกัน ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ต่อเพื่อนร่วมงาน และให้บริการต่อผู้มาติดต่อราชการด้วยความเคารพ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน

ปัญหาและอุปสรรค ในการทำงานก็พอจะมีบ้าง เมื่อนำหลักภavana ๔ มาประยุกต์ใช้ บางท่านก็ได้ผ่านการเจริญพระกรรมฐานมาบ้าง ก็สามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้เป็นอย่างดี สามารถจัดปัญหาและอุปสรรคให้หมดไป มีความรับผิดชอบ มีความอดทน ขยันในการทำงาน ปัญหาในที่ทำงานก็จะไม่เกิด ชีวิตความเป็นอยู่ก็สุขสบายทั้งกายและใจ แต่บางท่านที่ไม่ผ่านการพัฒนากาย ฝึกอบรมกาย ก็อาจจะเกิดปัญหาได้บ้าง แต่ก็สามารถทำงานได้เท่าที่จะทำได้ ตามกำลังความสามารถของตนเองที่มีอยู่ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

แก้ไขปัญหา โดยส่งเสริมให้มีการพัฒนากายและฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐาน อยู่เป็นประจำ หน่วยงานควรจัดกิจกรรมหรือว่าส่งบุคลากรในหน่วยงานเข้าร่วมกิจกรรมที่ส่วนราชการอื่นที่มีการจัดฝึกอบรม เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ และให้ร่างกายมีการพัฒนา สุขภาพแข็งแรง ก็ส่งให้จิตใจดี อยู่ร่วมกับสังคมได้ มีสมาธิและสติในการทำงาน

๔.๓.๒ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์การประยุกต์ใช้หลักศีลภavana เพื่อพัฒนาด้านสังคม

สัมภาษณ์คุณมยุรี ผลดีประสิทธิ์ นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ ผู้อำนวยการส่วนสิ่งแวดล้อม ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภavana ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาทางสังคม เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

จากการที่ได้นำหลักภavana เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านสังคมนั้น ด้วยการรักษากาย วาจา ของเราให้เป็นปกติ ด้วยวิธีปฏิบัติตามศีล ๕ ทำให้เราก็มีร่างกายแข็งแรง จิตใจสดใส สมองโล่งปลอดโปร่ง เราก็อยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมงานได้อย่างมีความสุข มีความเมตตาต่อกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน และไม่ทำความเดือดร้อนให้กับผู้ใต้บังคับบัญชา และกับผู้มาติดต่อราชการ

ปัญหา/อุปสรรค ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี ทำให้มีสิ่งชักจูงใจคนไปสู่กิเลสได้ง่ายและยึดติด วิธีแก้ไขปัญหามีสติ ต้องรู้อยู่เสมอ ไม่ตามกิเลส ศึกษาเรียนรู้ให้เท่าทัน

^{๒๗} สัมภาษณ์ คุณสมเกียรติ พรหมปัญญา, เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน, ๑๗ มกราคม ๒๕๕๘.

ไม่เป็นผู้ตาม โดยยึดการปฏิบัติตาม กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ และนโยบายของทางราชการ^{๒๘} สัมภาษณ์คุณอรุณ ยิ่งยวด เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรน้ำ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านสังคม เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

-จากการที่นำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาด้านสังคม นั้นนับว่ามีประโยชน์ สูงสุดในการมีส่วนช่วยในการพัฒนางานที่รับผิดชอบ คือไม่ทำร้ายผู้อื่น ไม่เอาของเขาโดยไม่ได้รับการอนุญาต มีความซื่อสัตย์ สุจริต-รักษาศีล ๕ สำนวณกาย วาจา ไม่พูดส่อเสียดใคร ทำร้ายใคร ไม่นินทาทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่ทำร้ายใคร ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้ได้บังคับบัญชา อยู่ร่วมกันเสมือนเป็นพี่น้องกัน

ปัญหาและอุปสรรค เมื่อได้นำเอาหลักภาวนา ๔ มาพัฒนาและนำมาปฏิบัติแล้ว ก็จะไม่เกิดปัญหาและอุปสรรคที่รุนแรง การทำงานก็จะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ทำให้มีเมตตาธรรม มีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจต่อผู้อื่น อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างการทำงานร่วมกันในสังคม ทำให้เกิดเป็นสังคมที่มีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน สามารถแก้ปัญหาและอุปสรรคในการอยู่ร่วมกันได้ดียิ่งขึ้น^{๒๙}

สัมภาษณ์คุณ ประเทือง มะลิ เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรธรรมชาติ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านสังคม เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

-จากการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาด้านสังคม ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีล ๕ เกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้อื่นและต่อสังคม พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกับเพื่อนร่วมงาน มิตรสหาย ดูแลช่วยเหลือ ตามกำลัง ไม่เบียดเบียน ไม่กล่าววาจาว่าร้าย ประกอบสัมมาอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร ฝึกฝน อบรมกายวาจาของตน ให้เป็นคนเยือกเย็น สุขุม ประณีต ไม่ก่อความเดือดร้อน เป็นโทษแก่ตนเองและสังคม อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข และอยู่ร่วมกันในหน่วยงานก็มีความสุข

ปัญหาและอุปสรรค เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน ทำให้ผู้คนต้องดิ้นรนหากินจนไม่มีเวลา ที่จะปฏิบัติด้านศีลภาวนา วิธีแก้ปัญหา มุ่งมั่นปฏิบัติศีล ๕ ภาวนาจิตให้เยือกเย็นสุขุม มีสติ และเมื่อมีโอกาสจึงรีบช่วยเหลือเกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้อื่น ประพฤติปฏิบัติชอบ ไม่เบียดเบียน ทำให้ปัญหาที่เกิดลดลงได้บ้าง^{๓๐}

สัมภาษณ์คุณเฉลิมพล กันทาเดช เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการ ที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านสังคม เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

^{๒๘} สัมภาษณ์ คุณมยุรี ผลดีประสิทธิ์, นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ, ผู้อำนวยการส่วนสิ่งแวดล้อม, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๒๙} สัมภาษณ์ คุณอรุณ ยิ่งยวด, เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส, ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรน้ำ, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๐} สัมภาษณ์ คุณประเทือง มะลิ, เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส, ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากร, ๑๓ มกราคม ๒๕๕๘.

ศิลปิน แปลว่า ปกติ ปกติกาย วาจา อาศัยสติ เจริญสติภาวนา ความอดทนเป็นประธานของศิลปิน บุคคลจะมีศิลปินได้ จะต้องมีความอดทนอย่างสูง จึงต่อสู้อารมณ์และปกติ ศิลปินอยู่ครบทุกข้อ เมื่อศิลปินภาวนาดี ก็จะเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนากาย สังคม จิตใจ และปัญญาอย่างแน่นนอน หน้าที่การงานก็จะไม่เกิดปัญหา ทำให้เราสามารถปฏิบัติงานอย่างถูกต้องตามระเบียบวินัย อยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมงานและผู้บังคับบัญชาได้

ปัญหาอุปสรรค ของศิลปินาคือ จิตใจที่อ่อนแอ ไม่สามารถต่อสู้ อำนาจฝ่ายต่ำได้ จึงต้อง หลีกเว้น กับบุคคลผู้ไม่มีศีล มาคบหาสมาคมกับผู้ศีล และฝึกฝนให้จิตใจมีกิเลสจนมีพลังอำนาจศีล แข็งแกร่งก็สามารถ ต่อสู้อำนาจฝ่ายต่ำได้^{๓๑}

สัมภาษณ์คุณสุริยันต์ ยอดนิล นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการได้นำหลักภวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาในด้านสังคม เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

จากการที่ตัวกระผมเองเคยผ่านการฝึกอบรมวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งได้นำมาใช้กับชีวิตประจำวันมาตลอด และได้นำหลักภวนา ๔ มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาในด้านสังคมนั้น ทำให้รู้และเข้าใจมากยิ่งขึ้น ว่าการอยู่ร่วมกับสังคม เพื่อนร่วมงานและผู้มาติดต่อราชการนั้น จะต้องอยู่ในระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด ไม่เบียดเบียน และสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น จะต้องมีความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้คำแนะนำชี้แนะในการปฏิบัติงานและให้ความช่วยเหลือกับผู้มาติดต่อราชการเป็นอย่างดี

-ปัญหาและอุปสรรคคือ ความอยาก วิธีแก้ไขคือ ความอดทน อดกลั้น ต่อความอยาก ควบคุมกิเลสไม่ได้ ทำให้เกิดความอยาก (ตัณหา) การแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ต้องระงับยับยั้งความอยาก ปล่อยวางและพยายามกำจัดกิเลสให้หมดสิ้นไปหรือให้ลดน้อยให้ได้^{๓๒}

สัมภาษณ์คุณจันทร์เพ็ญ หงษ์สืบสาม นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการได้นำหลักภวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาในด้านสังคม เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

เปิดเผยข้อมูล ข่าวสารด้วยข้อเท็จจริง ตรงไปตรงมา บริการผู้ที่มาติดต่องานด้วยความนอบน้อมถ่อมตน ไม่พูดจาหยาบคาย ถูกเหยียดหยามผู้อื่น ไม่มีวาจาเสียดสี มีสัมมาคาราวะให้การต้อนรับผู้มาขอรับบริการด้วยความจริงใจ สุจริต นำเสนอข้อมูลที่เข้าใจง่าย ชัดเจน ให้คำแนะนำ เสนอแนะแนวทางวิธีการดำเนินการ อย่างถูกต้องสร้างสรรค์ ตามหลักวิชาการอย่างเหมาะสม ไม่ปกปิด ปิดบังข้อมูลข่าวสารที่ผู้รับบริการพึงรู้ นำเสนอด้วยความจริงใจ ซื่อสัตย์ ตามข้อเท็จจริง

ส่วนปัญหาและอุปสรรค ก็อาจจะมีบ้าง เพราะการสื่อสารที่ไม่ชัดเจน ทำให้คลาดเคลื่อนได้ เพราะไม่เข้าใจในข้อมูล^{๓๓}

^{๓๑} สัมภาษณ์ คุณเฉลิมพล กันทาเดช, เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน, ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๒} สัมภาษณ์ คุณสุริยันต์ ยอดนิล, นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๓} สัมภาษณ์ คุณจันทร์เพ็ญ หงษ์สืบสาม, นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการ, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์คุณกิตติพงษ์ วรรณ เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านสังคม เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

-การปฏิบัติตามศีล หรือตามหลักศีลภาวนาของข้าพเจ้า ใช้ศีลเป็นรั้วกัน ความเบียดเบียน การทำลายกันทั้งทางร่างกาย และจิตใจ อย่าปล่อยให้ความคิดไปตามอำนาจของกิเลส ศีลเป็นยาวิเศษช่วย ทำลายกิเลสในตัวมนุษย์ได้ จากการที่ข้าพเจ้าใช้ศีลในการพัฒนาตัวเองทำให้มองทุกคนเป็นมิตร ไม่เบียดเบียนกัน พึ่งพาอาศัยกัน เกิดความสุขกาย สุขใจ ไม่ใช้อารมณ์ ในการตัดสินคำพูดของคนทุกคน

- ส่วนปัญหาและอุปสรรค บุคลากรของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแพร่ ช่างขาดศีลซึ่งเป็นรั้วกัน ความเบียดเบียนกัน พึ่งพาอาศัยกัน และยังมีการทำลายกัน อยู่ในองค์กรทำให้ไม่เกิดความปกติสุข ในสังคมของเรา การแก้ไขปัญหา ใช้ศีล ๕ ใช้เมตตา ใช้การแผ่เมตตา ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ในการดำเนินงาน ประพฤติ ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์^{๓๔}

สัมภาษณ์คุณธเนศ ปัญญาสาร เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านสังคม เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

ไม่มีการเบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อนต่อผู้อื่นและสังคม ประพฤติในสิ่งที่ เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่น และต่อสังคม การมีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร ฝึกฝนอบรมกายวาจา ของตนให้ประณีต ปราศจากโทษ ก่อคุณประโยชน์ และเป็นเครื่องสนับสนุน การฝึกอบรมจิตใจไป ในทางที่ดียิ่งขึ้น

ปัญหาและอุปสรรค เกิดจากสภาพสิ่งแวดล้อม และสังคมที่ร่วมอาศัย เป็นปัญหาทำให้เกิดการท้อถอย และชักจูงไปในทางที่ไม่สร้างสรรค์ ทำให้การพัฒนาในทุกด้านเป็นไปอย่างล่าช้า และเสื่อมถอย แนวทางแก้ไขปัญหา ต้องมีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอ ไม่หวั่นไหว ปฏิบัติตนในด้านดีอย่างต่อเนื่อง พยายามหลีกเลี่ยงเหตุอันทำให้ไปในทางที่เสื่อมถอย^{๓๕}

สัมภาษณ์คุณสาวตรี รอดสี เจ้าพนักงานการเงินและบัญชีปฏิบัติงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านสังคม เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

-การประพฤติตนตั้งอยู่ในระเบียบวินัย มีการปฏิบัติดี การเจรจาที่ดี และการเลี้ยงชีพที่ดี เป็นการปฏิบัติตามทางศีล ตามหลักศีลภาวนา เพื่อกำเนิดพฤติกรรมของตัวเราให้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเกื้อกูล ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน รู้จักจัดขอบเขต ของการตอบสนองความต้องการของตนเองด้วยการปฏิบัติตามศีล ๕

-ปัญหาการประพฤติปฏิบัติ ในเรื่องของการควบคุมตนทางกาย วาจาใจ ยังควบคุมได้น้อย เช่นยังมีจิตใจที่โกรธ เครียดกับงานที่ตนปฏิบัติอยู่ บางครั้งใช้คำพูดหรือวาจาที่ไม่เหมาะสมกับ

^{๓๔} สัมภาษณ์ คุณกิตติพงษ์ วรรณ, เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๕} สัมภาษณ์ คุณธเนศ ปัญญาสาร, เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน, ๑๓ มกราคม ๒๕๕๘.

ผู้ร่วมงาน ก่อให้เกิดการเบียดเบียนผู้อื่นทางวาจา การแก้ไขปัญห พยายามควบคุมตนเองให้สงบนิ่ง ทำใจกับสิ่งที่สัมผัส ปล่อยวางเมื่อเจอปัญหา กล้าเผชิญกับสิ่งนั้นด้วยสติและปัญญา^{๓๖}

สัมภาษณ์คุณสมเกียรติ พรหมปัญญา เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน ได้ให้สัมภาษณ์ ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านสังคม เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

เมื่อคนเราฝึกจิตให้เข้ากับกายแล้วก็ไม่ยาก สมมติท่านตั้งใจไปใส่บาตร ทุกวันพระ แรกๆ ก็รู้สึกลำบาก พอทำไปเรื่อยๆจนเป็นกิจวัตรประจำวัน ก็จะมีจิตแจ่มใส มองอะไรในแง่ดีตลอด เมื่อคนเรามีจิตดี ปฏิบัติดี ก็จะทำให้มีความสุขต่อตัวเอง เพราะมันจะมีวิธีแก้ไขก็คือ อดทน พิจารณาให้ รอบคอบ ด้วยจิตใจ ที่อ่อนโยน อย่างมองโลกในแง่ร้าย การพูดดี ถ้อยที ถ้อยอาศัย เป็นสิ่งหนึ่งที่จะจูง ใจให้บุคลากรในหน่วยงาน มีจิตใจชุ่มชื้น เบิกบานพร้อมที่จะจะปฏิบัติงาน ตรงกันข้ามหากทุกคนเกิด ความวิตกกังวล เกิดความกลัว ก็จะทำให้จิตใจเกิดความท้อแท้ท้อถอยในการทำงาน บางครั้งอาจทำ ให้งานที่ท่านนั้นไม่มีประสิทธิภาพ หรือมีประสิทธิผลเท่าที่ควร

-คุณธรรมในใจของทุกคนเป็นสิ่งที่ต้องมีและแสดงออกมาให้ได้ เมื่อมีจิตใจที่มีศีล มีธรรม ไม่เอาเปรียบกัน ไม่รังแกกัน ไม่ทำร้ายกัน ทุกคนมีจิตใจโอบอ้อมอารี มีความสุข งานใน สำนักงาน ก็จะไม่มีปัญหาซึ่งจะส่งผลให้องค์กรมีความสุข ปัญหาและอุปสรรค ก็จะไม่เกิดขึ้น เพราะ ทุกคนมีความรักมีความเมตตาต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันและมีวินัยใน การทำงาน^{๓๗}

สรุป บุคลากรของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแพร่ ที่ได้ นำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาด้านสังคม พอสรุปได้ดังนี้

บุคลากรของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแพร่ ได้ประพฤติ ปฏิบัติตามศีล ๕ กับการดำรงชีพ ประกอบอาชีพสุจริต รักษาระเบียบวินัยของทางราชการเป็นอย่างดี ปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง ตรงตามกฎระเบียบ ข้อบังคับ มีความประพฤติตนในสิ่งที่ถูกต้อง มีจิตใจ โอบอ้อมอารีต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ต่อเพื่อนร่วมงาน และผู้มารับบริการทั้งด้านทรัพยากรป่าไม้ ด้าน สิ่งแวดล้อมและด้านน้ำ ด้วยความเมตตา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีงามอำนวยความสะดวกสบาย ตามกำลัง ความสามารถที่มีอยู่ โดยที่ไม่สร้างความเดือดร้อน มองโลกในแง่ดี รู้จักพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีวินัยต่อกัน สามารถอยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมงานได้อย่างมีความสุขและมีการประสานงานกับหน่วยงาน ในสังกัดกระทรวงเดียวกันและหน่วยงานอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปัญหาและอุปสรรค อยู่ที่ตัวบุคลากรบางท่านที่มีความไม่พร้อม อาจเกิดจากปัญหา เรื่องเวลา บริหารเวลาไม่เป็น ทำให้ไม่มีสมาธิและสติในการทำงาน เกิดความอยาก เพราะปัจจุบัน ความเจริญ ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยีก้าวไกล อาจเป็นสิ่งล่อใจทำให้จิตใจตกอยู่ภายใต้ อำนาจแห่งความชั่วร้ายบ้าง บางครั้งก็อาจเกิดจากสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวตนเองที่ไม่พร้อม หรือสภาพของหน่วยงานและสังคมที่อยู่ร่วมกัน

^{๓๖} สัมภาษณ์ คุณสาวิตรี รอดสี, เจ้าพนักงานการเงินและบัญชีปฏิบัติงาน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๗} สัมภาษณ์ คุณสมเกียรติ พรหมปัญญา, เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน, ๑๗ มกราคม ๒๕๕๘.

แนวทางแก้ไข จะต้องได้รับการพัฒนาทางด้านสติภาวนาให้มาก ถ้าได้รับการพัฒนาสติมาแล้ว อาจมีพฤติกรรมทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยอย่างมั่นคง ไม่หันเหไปในทางที่ชั่วร้าย ทำให้ชีวิตตกต่ำ หน้าที่การงานก็พลอยตกต่ำไปด้วย สร้างความเสียหายให้กับหน่วยงาน การพัฒนางานก็จะไม่เกิดขึ้น ต่างคนต่างอยู่ ขาดความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน ถ้าทุกคนมีสติ ก็จะมีจิตมุ่งมั่นที่จะทำให้ร่างกายแข็งแรง เมื่อสุขภาพกายแข็งแรง ปราศจากโรคร้ายก็จะส่งผลทำให้มีสุขภาพจิตดี เมื่อมีสุขภาพจิตดี ก็จะส่งผลทำให้มีพลังในการที่จะปฏิบัติงานในหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้น เหล่านี้ล้วนเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จและการสรรค์สร้างสังคมที่น่าอยู่ร่วมกันอย่างแท้จริง

๔.๓.๓ จากการสัมภาษณ์การประยุกต์ใช้หลักภาวนา เพื่อพัฒนาด้านจิตใจ

สัมภาษณ์คุณมยุรี ผลดีประสิทธิ์, นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ, ผู้อำนวยการส่วนสิ่งแวดล้อม ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาด้านจิตใจ เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

จากการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านจิตใจแล้ว ทำให้จิตใจเข้มแข็งปฏิบัติหน้าที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่ ตามกำลังความสามารถ ได้มีประสิทธิภาพสูงสุด อย่างมุ่งมั่น ลำดับความจำเป็นเร่งด่วน โดยเอาใจใส่จดจ่ออยู่กับคนที่ทำ ไม่หวั่นไหวพะวงหลัง ทำให้เกิดสมาธิในการทำงาน หากมีการฝึกนั่งสมาธิ เจริญจิต ก็จะทำให้รู้ตัวอยู่ตลอดเวลา ทำทุกอย่างอย่างมีสติ ผลงานที่ออกมากก็จะมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

การศึกษาธรรมะ การฝึกสติ ฝึกสมาธิ ยังขาดการปฏิบัติที่แท้จริง เป็นเพียงศึกษาเรียนรู้ ตามอักษร ตามหนังสือ ตำรา หรือตามคำสอนที่มีกันมา ตนเองไม่ได้ปฏิบัติอย่างแท้จริง วิธีแก้ไขปัญหาก็คือ ต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง ต้องมีความอดทน อดกลั้น และขยันอย่างจริงจังและจริงใจ^{๓๘}

สัมภาษณ์คุณอรุณ ยิ่งยวด เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรน้ำ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาด้านจิตใจ เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

จากการที่นำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาจิตเจตนานั้นนับว่ามีประโยชน์สูงสุดในการมีส่วนช่วยในการพัฒนางานที่รับผิดชอบ ไม่โกรธใคร มีสติ ทำงานด้วยความตั้งใจอยู่ร่วมกับสังคมได้ มีความรัก มีความเมตตาต่อเพื่อนร่วมงาน และคนที่อยู่รอบข้าง

บางครั้งจิตใจไม่สงบ ไม่มีสมาธิในการทำงาน คิดและเป็นห่วงกังวลแต่เรื่องส่วนตัวมากกว่างานที่ทำ เมื่อเจริญสมาธิจิต นั่งสมาธิ หมั่นสวดมนต์ไหว้พระ ตั้งสติก่อน ย่อมทำให้สบาย ไม่กังวลต่อสิ่งใดๆ ทำให้จิตมีความหนักแน่นมั่นคง ไม่หวั่นไหว มีสติปัญญากำกับ มีความรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลา

^{๓๘} สัมภาษณ์ คุณมยุรี ผลดีประสิทธิ์, นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ, ผู้อำนวยการส่วนสิ่งแวดล้อม, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๘.

ปัญหาและอุปสรรค จะต้องได้รับการพัฒนา อบรมทางด้านจิตใจ เพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง สามารถต่อสู้กับสิ่งภายนอกได้ อันจะเป็นผลทำให้ตื่นตัว ตื่นใจ ไม่ขาดสติในการทำงาน^{๓๙}

สัมภาษณ์คุณประเทือง มะลิ เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาจิตใจ เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

จากการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจิตใจ ก่อนนอนไหว้พระ สัจสมาธิ ผูกจิตใจให้บริสุทธิ์ ตั้งมละเอียดอ่อน มีเมตตา มีความรัก มีความกรุณาช่วยเหลือผู้อื่น ให้ปลดปล่อยความทุกข์ตามแต่โอกาส มีการแบ่งปันช่วยเหลือ มีน้ำใจเผื่อแผ่แก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา มีสัมมาคารวะ กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ผูกจิตให้มีความสดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ยิ้มแย้มแจ่มใส

เนื่องจากงานที่รับผิดชอบทั้งงานในหน้าที่ และครอบครัว อาจทำให้จิตใจไม่สงบ ไม่มีสมาธิ เกิดขึ้นบ้าง วิธีแก้ไขปัญหา บางครั้งก็ดูหนัง ฟังเพลง ออกไปพบปะเพื่อนฝูง พูดคุยกับคนที่ไว้วางใจ ตลอดถึงญาติผู้ใหญ่ ออกกำลังกายบ้าง เช่นรดน้ำต้นไม้ ดูแลสัตว์เลี้ยง ก่อนนอนต้องไหว้พระสวดมนต์ นั่งสมาธิ เพื่อทำจิตใจให้สงบ เยือกเย็น เบิกบาน^{๔๐}

สัมภาษณ์คุณเฉลิมพล กันทาเดช เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาจิตใจ เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

จิตใจจะสงบได้ ต้องอาศัยการฝึกฝน เมื่อมีสิ่งทั้งหลายมากระทบก็จะยึดหลักภาวนา เช่นการบริกรรมภาวนา อยู่กับลมหายใจ หายใจเข้าออกโดยหายใจเข้าภาวนาว่า “พุทธ” หายใจออกภาวนาว่า “โธ” หรือ การภาวนาว่า พองหนอ ยุบหนอ จนจิตสงบเป็นสมาธิ ความชำนาญได้ ต้องทำให้มาก เจริญให้มาก ทำทุกโอกาส ที่เอื้ออำนวย โดยอาศัยกายวิเวก จิตก็จะวิเวก เมื่อจิตก็จะเกิดสมาธิ สมาธิเป็นบ่อเกิดปัญญา เมื่อมีปัญหาที่จะพัฒนาด้านร่างกาย สังคม จิตใจด้วย จะทำให้เรามีสติ มีสมาธิในการทำงาน ไม่หวั่นไหวพะวงหลังแต่อย่างใด

ปัญหาและอุปสรรค ในการทำให้จิตสงบ คือสถานที่ ที่จะให้เกิดความสงบได้นั้น ต้องหาทางปลีกวิเวกหรือหาสถานที่สงบ ร่มรื่น เหมาะสมกับการทำให้จิตใจสงบ เกิดสมาธิได้ หาวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมกับจริตของตนเองจะทำให้เข้าใจกับการเจริญสมาธิได้เร็วขึ้น^{๔๑}

สัมภาษณ์คุณสุรียนต์ ยอดนิล นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาจิตใจ เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

การปล่อยวาง อนิจจา ทุกขัง อนัตตา (ผ่านการอบรมวิปัสสนากรรมฐานมาแล้ว) ทำให้จิตใจเราไม่มีปัญหา มีความตั้งใจในการทำงาน มีความอดทนต่อสิ่งแฉดล้อม มีจิตใจที่เข้มแข็ง

^{๓๙} สัมภาษณ์ คุณอรุณ ยิ่งยวด, เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส, ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรน้ำ, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๔๐} สัมภาษณ์ คุณประเทือง มะลิ, เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส, ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากร, ๑๓ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๔๑} สัมภาษณ์ คุณเฉลิมพล กันทาเดช, เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน, ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘.

และมีความรับผิดชอบต่องานในหน้าที่และที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชาได้ตามกำลังความสามารถที่มีอยู่

ปัญหาและอุปสรรค ได้นำหลักภาวนา ๔ มาปรับใช้กับการทำงานและชีวิตประจำวัน แต่ก็มีปัญหาบ้าง เพราะสังคมปัจจุบันได้มีการพัฒนาไปไกลมาก ทำให้ตามไม่ทัน คือ ความอยากรู้วิธี แก่ไขคือ เราต้องมีสติ มีปัญญารู้เท่าทัน ต่อการเปลี่ยนแปลงและที่สำคัญที่สุดก็คือ ต้องมีความอดทน อดกลั้น ต่อความอยากที่เกิดขึ้น^{๔๒}

สัมภาษณ์คุณจันทร์เพ็ญ หงษ์สืบสาม นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านจิตใจ เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

-ให้บริการกับผู้มาติดต่อด้วยความเสมอภาค ไม่แบ่งแยกคนจนคนรวย ให้ความช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน ทุกข์ยากลำบาก โดยไม่เห็นแก่อาภิสินจ้างแต่อย่างใด ทำด้วยใจบริสุทธิ์ มีความรักและความเมตตาต่อเพื่อนร่วมงานและผู้มาขอรับบริการ

ปัญหาและอุปสรรค ก็มีบ้างคือ เพราะงานล้นมือ ไม่สามารถปรับอารมณ์ของตนเองได้เป็นบางครั้ง วิธีแก้ไข คือ ต้องมีการฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเอง ให้ความรู้ ให้มีจิตสาธารณะ มีจิตอาสา บริการด้วยความเต็มใจ^{๔๓}

สัมภาษณ์คุณกิตติพงษ์ วรรณา เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านจิตใจ เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

หลังจากที่ได้รับการฝึกอบรมทางด้านจิตใจ มาพอสมควร ข้าพเจ้ารู้จักวิธีการปฏิบัติเพื่อรักษาจิตใจให้สงบ เกิดสมาธิ ซึ่งสามารถใช้สติในการคิด และควบคุมตนเองได้ ทำให้จิตใจผ่องใสมีความสุข มีจิตใจมั่นคง หนักแน่น ไม่หวั่นไหว ต่อปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นเหมือนในอดีต ทำให้มองโลกในแง่ดี ทำงานในหน้าที่ด้วยความสุข และสามารถพัฒนางานได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ปัญหาและอุปสรรค บุคลากรในสำนักงาน สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแพร่ แต่ละคนยังขาดการฝึกฝนด้านคุณภาพของจิต ไม่สามารถควบคุมจิตของตนเองได้ ปลอยไปตามอารมณ์ที่ต้องการ เพราะขาดการพัฒนาและการฝึกอบรม ถ้าได้รับการพัฒนาและได้รับการฝึกอบรมด้านจิตใจให้มากกว่านี้ ก็จะทำให้มีจิตสำนึกที่ดี มีความรัก ความเมตตา และมีความรับผิดชอบต่องานในหน้าที่มากยิ่งขึ้น อันจะส่งผลทำให้หน่วยงานมีความเจริญก้าวหน้าต่อไป^{๔๔}

สัมภาษณ์คุณธเนศ ปัญญาสาร เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านจิตใจ เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

การปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจต้องใช้ความเพียรเป็นอย่างมาก จึงจะสามารถพัฒนาจิตใจของเราให้เป็นคนที่มีความเมตตา กรุณา รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น มีน้ำใจอันเผื่อแผ่ หากปฏิบัติได้

^{๔๒} สัมภาษณ์ คุณสุริยันต์ ยอดนิล, นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๔๓} สัมภาษณ์ คุณจันทร์เพ็ญ หงษ์สืบสาม, นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการ, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๔๔} สัมภาษณ์ คุณกิตติพงษ์ วรรณา, เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘.

ผลตามมานั้นคือ การมสุขภาพจิตที่ดี มีความสดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบผ่องใส และจะเกิดให้มีความสำเร็จในด้านอื่นๆ ตามมาในทางที่ดี

ปัญหาที่คือความไม่ตั้งมั่นของจิต คือจิตที่ยังไม่นิ่ง มีความหวั่น พุ้งซ่าน จิตใจว้าวุ่น ขาดสติ ในการปฏิบัติงาน ส่งผลทำให้งานเกิดความล่าช้า ไม่มีประสิทธิภาพ วิธีการแก้ไขปัญหาก็คือ ใช้สมาธิ และไหว้พระสวดมนต์ ก่อนนอน เพื่อทำจิตใจให้สงบ เพื่อรักษาจิตใจให้มีความสุข เกิดสมาธิในการทำงาน^{๔๕}

สัมภาษณ์คุณสาวตรี รอดสี เจ้าพนักงานการเงินและบัญชีปฏิบัติงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภavana ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาจิตใจ เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

การยึดหลัก “มัชฌิมาปฏิปทา” การดำเนินทางสายกลางในการใช้ชีวิตประจำวัน ที่ไม่ตึงไม่หย่อนและพอเหมาะในการดำเนินชีวิตเป็นหลักปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตให้เกิดสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการคิดพิจารณา ตัดสินใจในการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ทำให้จิตใจสงบ มีสติในการปฏิบัติตน ตั้งมั่นอยู่กับความถูกต้อง มีความ پاکเพียร มีสมาธิและสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เมื่อใจมีพลังทำให้สติปัญญาเกิดในการปฏิบัติงาน ทำให้เกิดศักยภาพในกระบวนการ การทำงานของบุคลากร

ปัญหาที่มีอยู่ก็คือความบกพร่องหรือความผิดพลาดของเราหรือไม่ หากมองด้วยใจที่เป็นธรรม เป็นกลางไม่เข้าข้างตนเอง มองด้วยสติ มองด้วยปัญญาอย่างเที่ยงธรรม เราก็สามารถที่จะแก้ไข และเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี^{๔๖}

สัมภาษณ์คุณสมเกียรติ พรหมปัญญา เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภavana ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาจิตใจ เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

การรักษาจิตอยู่ที่ตัวเราและ ตัวอย่างซึ่งมีมากมาย อย่างที่คำพูดว่า “เอาเยี่ยง อย่าง” การที่มีจิตเป็นสมาธิคืออยู่ที่ตัวเรา ว่าเราสามารถที่มองเห็นความผิดของตนเองหรือไม่ ถ้ามองเห็นความผิดของตัวเองและรีบแก้ไขปรับปรุงให้ดี นั่นก็เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยสร้างสรรค์และพัฒนางานทั้งตนเองและส่วนรวมให้ดียิ่งขึ้น ด้วยจิตที่ได้รับการฝึกฝนอบรมอย่างดีนั้นแล้ว

ในองค์กรของ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแพร่ มีปัญหามากมายที่จะต้องแก้ไข ผลประโยชน์ การเอาแต่ใจตนเอง การเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ที่ผ่านมาได้ใช้ความสงบ บังคับจิตใจ ทำให้ถูกต้อง วิธีแก้ไข ควรจะพิจารณาแต่ละส่วน แต่ละฝ่าย แต่ละงาน ให้เกิดความสมดุล ในองค์กร ถ้าทุกคนมีจิตดี สมาธิดี ย่อมเกิดความสุข ตามมา งานก็จะตามมาองค์กรก็จะดีเด่น^{๔๗}

สรุป บุคลากรของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแพร่ ที่ได้ นำหลักภavana ๔ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจิตใจ พอสรุปได้ดังนี้

บุคลากรของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแพร่ ส่วนใหญ่ได้ผ่านการอบรมวิปัสสนากรรมฐานมาบ้างพอสมควร สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของ

^{๔๕} สัมภาษณ์ คุณธนศ ปัญญาสาร, เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน, ๑๓ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๔๖} สัมภาษณ์ คุณสาวตรี รอดสี, เจ้าพนักงานการเงินและบัญชีปฏิบัติงาน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๔๗} สัมภาษณ์ คุณสมเกียรติ พรหมปัญญา, เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน, ๑๗ มกราคม ๒๕๕๘.

ตนเองได้ ทำให้มีจิตใจที่อ่อนโยน มีความรัก ความเมตตาต่อเพื่อนร่วมงาน มีสมาธิและมีสติในการปฏิบัติงาน ทำงานด้วยความตั้งใจ ตั้งมั่นอยู่ในความถูกต้อง มีสัมมาคาราวะต่อเพื่อนร่วมงาน ใช้สติในการคิดการตัดสินใจในการทำงาน ปฏิบัติงานด้วยเพียร ตามเหตุตามผลของงานในหน่วยงาน

ปัญหาและอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น สำหรับบุคคลที่ยังไม่ผ่านหรือไม่เคยได้รับการพัฒนาจิตใจหรืออบรมวิปัสสนากรรมฐานมาก่อน อาจทำให้เกิดปัญหาทางด้านจิตใจได้ ไม่มีสมาธิ ไม่มีสติ มีความวิตกกังวลใจ จิตใจว้าวุ่น ตื่นรนแสวงหาไขว่คว้าอย่างไม่รู้จักจบสิ้น เกิดกิเลสตัณหาอยู่ตลอดเวลา อาจทำให้งานที่ทำอยู่เป็นประจำหรืองานที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา ล่าช้าไม่เป็นไปตามกำหนดเวลา งานไม่มีคุณภาพเท่าที่ควร ถึงแม้ไม่เกิดความเสียหายขั้นรุนแรง อาจทำให้หน่วยงานขาดประสิทธิภาพและประสิทธิผลเท่าที่ควรจะเป็น

แนวทางแก้ไขปัญหา บุคลากรที่เป็นสาเหตุให้งานล่าช้าไม่มีประสิทธิภาพประสิทธิผลไม่เป็นไปตามเป้าหมาย ควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาทางด้านจิตใจทุก ๖ เดือน เพื่อที่จะได้มีจิตสำนึก รักงาน รักองค์กรของตนเอง ตั้งมั่นอยู่ในความถูกต้อง มีความพากเพียรพยายาม มีสมาธิ มีความตื่นตัวและมีความกระตือรือร้นในการทำงานอย่างจริงจังและจริงจัง

๔.๓.๔ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์การประยุกต์ใช้หลักภาวนาเพื่อพัฒนาปัญญา

สัมภาษณ์คุณมยุรี ผลดีประสิทธิ์ นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ ผู้อำนวยการส่วนสิ่งแวดล้อม ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านปัญญา เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

จากการที่ได้นำหลักภาวนาเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านปัญญานั้น ทำให้รู้และเข้าใจถึงการไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่นในทุกๆ ทั้งปวง คือสิ่งนั้นมีอยู่ ตั้งอยู่ และดับไป ตามกฎไตรลักษณ์ ทุกสิ่งเกิดขึ้น ย่อมมีเหตุปัจจัยตามความจริง อันประเสริฐ ๔ ประการ (อริยสัจ ๔) หากมีความเข้าใจและเข้าถึง ปัญหาทุกอย่างย่อมมีทางออก วิเคราะห์ถึงเหตุ (ทุกข์) ที่ทำให้เกิดปัญหาแล้ว แก้ไขให้ตรงจุด

ปัญหา/อุปสรรค ยึดติดกับความสำเร็จในอดีต การไม่เข้าใจ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงวิธีแก้ไขปัญหา การไม่ยึดติด ไม่ยึดมั่นถือมั่น ปล่อยวาง ทำปัจจุบัน ให้อยู่กับปัจจุบัน จะต้องได้รับการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา ทำให้รู้เท่าทันโลกในปัจจุบัน^{๔๔}

สัมภาษณ์คุณอรุณ ยิ่งยวด เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรน้ำ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาปัญญา เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

จากการที่นำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาปัญญานั้นนับว่ามีประโยชน์สูงสุด และมีส่วนช่วยในการพัฒนางานที่รับผิดชอบ พัฒนาความรู้และความเข้าใจ สามารถวิเคราะห์ แยกแยะ สิ่งไหนดี สิ่งไหนไม่ดี ด้วยวิธี ฟังแล้วนำมาพิจารณา อ่านและคิดตาม นำความรู้ที่ได้มาปฏิบัติ อยู่เป็นประจำ จนเกิดความชำนาญ ปัญญาเกิดจากการฝึกฝน อบรม

ปัญหาและอุปสรรค ถ้าเราได้ผ่านการพัฒนาและผ่านการฝึกอบรมมาแล้ว ทำให้เราสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นด้วยปัญญา รู้เท่าทันโลกภายนอก บางครั้งไม่สามารถแก้ไขปัญหาก็ได้

^{๔๔} สัมภาษณ์ คุณมยุรี ผลดีประสิทธิ์, นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการ, ผู้อำนวยการส่วนสิ่งแวดล้อม, ๑๒ มกราคม ๒๕๕๘.

เพราะไม่มีปัญญาที่ดี ที่สามารถแก้ไขปัญหาก็จะต้องได้รับการฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันโลกและรู้เท่าทันเหตุการณ์^{๔๙}

สัมภาษณ์คุณประเทือง มะลิ เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรธรรมชาติ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านปัญญา เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

จากการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาด้านปัญญา คนเราจะต้องรู้จักฝึกฝนอบรมและเจริญสติปัญญา ศึกษาสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ให้รู้และเข้าใจด้วยเหตุและผล ติดตามข่าวความเคลื่อนไหวต่างๆ ไป ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท มีสติปัญญาระมัดระวัง หลีกเว้นจากกิเลส และปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างมีสติ มีความอดทน พยายาม แนวนุ่มนวลหนักแน่น

ในโลกนี้ยังมีอีกมากที่ปัญญาเราเข้าไม่ถึง ไม่รู้ไม่เข้าใจ ในสังขารตามความเป็นจริงที่มีอยู่ที่เกิดขึ้น วิธีแก้ปัญหาก็คือ หมั่นเจริญสติปัญญา เปรียบเทียบเรื่องราว หรือปัญหาที่เคยเกิดขึ้น และนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน คิดเสมอว่าผลที่เกิดขึ้นทุกอย่างเกิดจากเหตุ ให้มีสติแก้ปัญหาวด้วยสติปัญญา^{๕๐}

สัมภาษณ์คุณเฉลิมพล กันทาเดช เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านปัญญา เมื่อวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

การเจริญปัญญาภาวนา เพื่อให้เกิดสติปัญญา รู้และเข้าใจในสังขารตามความเป็นจริงของสรรพสิ่งต้องอาศัย การฟังธรรมให้มาก สุตมยปัญญา ฟังดี ๆ ย่อมมีปัญญา เมื่อฟังแล้วใคร่ครวญพิจารณาพิเคราะห์ จิตมยปัญญา เมื่อคิดพิจารณาแล้ว ต้องหมั่นเจริญภาวนา ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการเจริญภาวนา จะทำให้เข้าใจในสังขารตามความเป็นจริง รู้ทุกข์ เห็นทุกข์ได้

ปัญหาอุปสรรค ของการเจริญปัญญาภาวนานั้น ไม่ค่อยมีเวลาและโอกาสเท่าใดในการฟังธรรม และไม่ค่อยมีโอกาสนในการปฏิบัติหรือเจริญปัญญาภาวนา นาน ๆ จึงจะได้ปฏิบัติสักครั้ง แต่เมื่อได้ปฏิบัติแล้วทำให้เกิดปัญญารู้เท่าทัน และเข้าใจถึงสภาพแห่งความเป็นจริงของสรรพสิ่ง เพราะฉะนั้นควรเป็นผู้ฟังให้มาก หมั่น พินิจพิเคราะห์พิจารณา และหมั่นภาวนาอยู่เนืองนิจ ปัญหาอุปสรรคก็จะหมดไป^{๕๑}

สัมภาษณ์คุณสุริยันต์ ยอดนิล นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านปัญญา เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

จากการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้ทำให้เกิดปัญญา พิจารณาและพิเคราะห์งานได้ สามารถแยกออกได้ ว่างานไหนควรทำก่อนทำหลัง ทำตามเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น

^{๔๙} สัมภาษณ์ คุณอรุณ ยิ่งยวด, เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส, ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากรน้ำ, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๐} สัมภาษณ์ คุณประเทือง มะลิ, เจ้าพนักงานป่าไม้อาวุโส, ผู้อำนวยการส่วนทรัพยากร, ๑๓ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๑} สัมภาษณ์ คุณเฉลิมพล กันทาเดช, เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน, ๑๕ มกราคม ๒๕๕๘.

การทำงานเกิดความผิดพลาดน้อยลง สามารถทำงานได้ทันตามกำหนดเวลา ทั้งงานในหน้าที่และงานที่ได้รับมอบหมาย

ปัญหาอุปสรรคคือ ความขี้เกียจ ความง่วง ไม่อยากทำอะไร วิธีแก้ปัญหาคือ ขยันอดทน^{๕๒}

สัมภาษณ์คุณจันทร์เพ็ญ หงษ์สืบสาม นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านปัญญา เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

ทำงานตามลำดับความสำคัญ ความจำเป็นเร่งด่วน วางแผนการดำเนินงาน อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีการควบคุมงาน การติดตามงานและประเมินผล ประสานความร่วมมือกันในการทำงาน

ภาวะผู้นำ วิธีแก้ไข ผู้บริหาร หัวหน้างาน ต้องเป็นผู้นำ เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา คอยช่วยเหลือให้คำแนะนำ ปรีกษา เสนอแนะการปฏิบัติงาน ยกย่องเชิดชู ลูกน้องที่มีผลงานดี สร้างขวัญและกำลังใจอยู่เสมอ และลูกน้องต้องเป็นผู้ตามที่ดีให้ความร่วมมือช่วยกันและกันทำงาน^{๕๓}

สัมภาษณ์คุณกิตติพงษ์ วรรณา เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านปัญญา เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

วิธีการปฏิบัติปฏิบัติชอบ เพื่อให้เกิดปัญญา รู้เข้าใจในสัจธรรม ความเป็นจริงของสรรพสิ่งต้องอาศัย การฟังธรรมให้มาก สุตมยปัญญา ฟังดี ๆ ย่อมมีปัญญา เมื่อฟังแล้วใคร่ครวญพิณิจพิเคราะห์ จิตมยปัญญา เมื่อคิดพิจารณาแล้ว ต้องหมั่นเจริญภาวนา ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการเจริญภาวนา จะทำให้เข้าใจในสัจธรรม ความเป็นจริง รู้ทุกข์ เห็นทุกข์ได้

ปัญหา บุคลากรในสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแพร่ ยังขาดการพัฒนาด้านปัญญา ไม่เข้าใจ สรรพสิ่งทั้งปวง ซึ่งทุกอย่างเป็นภาพมายา หรือสิ่งลวงตาทั้งนั้น การแก้ไขปัญหา ใช้เหตุและผลในการทำงาน ปราศจากกิเลสทั้งปวง ใช้ปัญญาในการตัดสินใจ ปัญหาทั้งปวง งดใช้อารมณ์ ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสทั้งปวง

ข้อเสนอแนะ (ถ้ามี) เห็นควรจัดอบรมเกี่ยวกับการวิปัสสนากรรมฐาน และให้จัดกิจกรรมเข้าวัด ฟังพระเทศน์^{๕๔}

สัมภาษณ์คุณธเนศ ปัญญาสาร เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านปัญญา เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

การปฏิบัติปฏิบัติชอบ เพื่อให้เกิดปัญญา รู้เข้าใจถึงสัจธรรมแห่งความเป็นจริง ของสรรพสิ่งของข้าพเจ้า โดยการศึกษา คือคิดอย่างตั้งใจ มีสาระ มีเหตุและผล คิดอย่างเป็นระบบ เมื่อทำได้อย่างนี้ทำให้เกิดปัญญา อันนำไปสู่การพัฒนาตัวเราเอง

^{๕๒} สัมภาษณ์ คุณสุริยันต์ ยอดนิล, นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ, ๑๙ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๓} สัมภาษณ์ คุณจันทร์เพ็ญ หงษ์สืบสาม, นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการ, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๔} สัมภาษณ์ คุณกิตติพงษ์ วรรณา, เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน, ๑๖ มกราคม ๒๕๕๘.

ปัญหาและอุปสรรค บุคคลย่อมมีกิเลสและความเห็นแก่ตัวอยู่เป็นปกติ การหลง หมกมุ่นในสิ่งยั่ววน กิเลสต่างๆ ทำให้จิตใจเกิดความรุ่มร้อน รัก โกรธ หลง ซึ่งถือว่าเป็นอุปสรรค สำคัญอย่างยิ่ง แนวทางการแก้ไขปัญหาก็คือ การฝึกฝนตนให้เป็นผู้มีความเมตตากรุณา การรู้จักหักห้ามใจของตนเอง ครองตน ให้มีสติ การทำจิตใจตนให้มีความร่าเริงเบิกบาน รู้จักผ่อนคลาย แล้วสติและปัญญาก็จะตามมา^{๕๕}

สัมภาษณ์คุณสาวตรี รอดสี เจ้าพนักงานการเงินและบัญชีปฏิบัติงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านปัญญา เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

การเจริญปัญญา หรือวิปัสสนากรรมฐาน การพิจารณาให้เห็นความจริงของชีวิต กายและใจไม่เที่ยงเป็นทุกข์ และไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของเรา เพราะมิใช่ตัวเราของเรา โดยท่องก่อนนอนพร้อมตั้งจิต ตั้งสติ ตั้งปัญญา พิจารณาให้เห็นแจ้งว่า “เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้”

ปัญหาในความรู้ความเข้าใจ การวางแผน ความรอบคอบ ซึ่งส่งผล ในการปฏิบัติ โดยการวิเคราะห์ถึงสาเหตุ และผลมีการตรวจรายละเอียดของงานให้มากขึ้น^{๕๖}

สัมภาษณ์คุณสมเกียรติ พรหมปัญญา เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการที่ได้นำหลักภาวนา ๔ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาด้านปัญญา เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๘ ไว้ดังนี้

สังขธรรมเป็นสิ่งที่เกิดโดยธรรมชาติ เมื่อคนเรายอมรับความจริงของชีวิตว่าตัวเองทำได้เท่าไร แล้วจะพัฒนาไปข้างหน้าได้อีกไหม เรายอมรับในตัวของเราเอง ยกตัวอย่างเช่นข้าพเจ้าช่วยเหลือชาวบ้านด้วยใจที่ไม่หวังผลตอบแทน ยอมสละเงินส่วนตัวเพื่อดูแลและช่วยเหลือผู้อื่น ที่ตกทุกข์ได้ยาก พอเราไปพบและเข้าไปช่วยเหลือเขาคุยกับเขาเราจะได้แต่สิ่งดี ๆ มาจากเขา ไม่มากก็น้อย ธรรมะย่อมชนะอธรรมทุกเมื่อ

ปัญญาเป็นสิ่งที่จะต้องมาพิจารณาทุกอย่าง เมื่อสรุปแล้วก็ทำ ทุกวันนี้ ทุกคนพยายาม เอาปัญญา เข้ามาพิจารณา แต่ก็เกิดน้อยมาก คนควบคุมมาก เพราะ แต่ละคน เอาแต่ใจตัวเอง เลยไม่เกิดปัญญา ในองค์กรทุกคน แทนที่จะวิ่งหนี แต่จำใจยอมอยู่ เพราะ ปัญญา สมารถ รู้จักเอาตัวรอด^{๕๗}

สรุป ผลจากการที่สัมภาษณ์บุคลากรของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแพร่ ที่ได้นำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาด้านปัญญา พอสรุปได้ดังนี้

^{๕๕} สัมภาษณ์ คุณธนศ ปัญญาสาร, เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน, ๑๓ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๖} สัมภาษณ์ คุณสาวตรี รอดสี, เจ้าพนักงานการเงินและบัญชีปฏิบัติงาน, ๑๔ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๗} สัมภาษณ์ คุณสมเกียรติ พรหมปัญญา, เจ้าพนักงานป่าไม้ชำนาญงาน, ๑๗ มกราคม ๒๕๕๘.

บุคลากรของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดแพร่ ได้นำหลักภavana ๔ มาประยุกต์ใช้ในด้านปัญญา สามารถวิเคราะห์ได้และแยกว่าสิ่งไหนดีสิ่งไหนไม่ดี ดำเนินวิถีชีวิตประจำวันได้โดยไม่ประมาท มีสติในการครองตน ทำงานตามลำดับความสำคัญ รู้ว่าสิ่งไหนควรทำก่อนสิ่งไหนควรทำหลัง มีการวางแผนในการทำงาน มีการควบคุมงานและสามารถติดตามได้ ยอมรับความเป็นจริงได้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการทำงาน ทำงานด้วยเหตุผล มีความรับผิดชอบต่องานในหน้าที่ และงานที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา ซึ่งสามารถทำได้สำเร็จลุล่วงตามความสามารถของแต่ละบุคคล

ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญก็คือขาดความรู้และความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ศึกษาตามตำรา เอกสาร ขาดการปฏิบัติอย่างจริงจัง

แนวทางการแก้ไข เห็นควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาทางด้านปัญญาให้มาก เพื่อที่จะได้รับฟังคำสอนจากพระพุทธศาสนา แล้วสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินวิถีชีวิตประจำวันและประยุกต์ใช้กับการพัฒนางานที่ตนเองรับผิดชอบอย่างมีประสิทธิภาพ